

**Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, VT 1893
: L 40:89 A /**

Rydberg, Viktor,

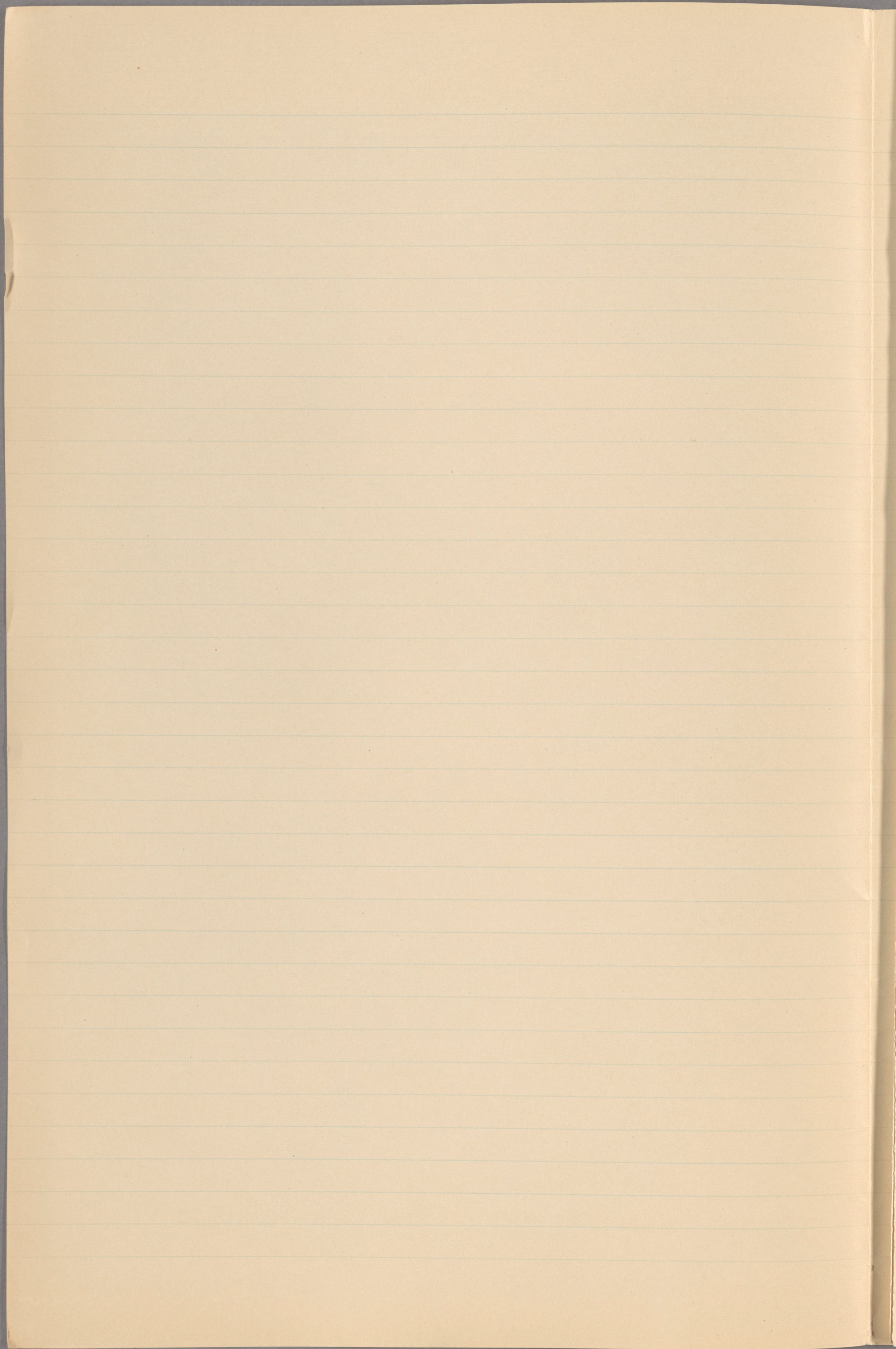
HS L 40:89 A

National Library
of Sweden

N° 15

24 / 3 1893

24/3.93.

dels och däraf, att han i Seltz inrättade, man kan säga, en porträtt-
 fabrik i stor skala, som, oaktadt sina tekniska alster, försökt
 att hålla sitt anseende uppe och erbjuda betingade höga priser för sina
 produkter. Mierevelt själv har angifvit, att omkring 10,000 por-
 trätter utgjätt ut hans atelier. Detta låter förklara sig så, att hans
 Michleze elever fingo måla bakgrunden och kläderna och ^{till} han
 målade alla flertalet, samt därjämte alla eller de flesta kopior af furste-
 porträtt, som ^{äro ända intill nu} han hade på lager. På liknande sätt förså ja också
 Lukas ^{Wittmann} Crüsch i Rubeur i stutvergen, och det inträffade med Mie-
 revelts tablå, liksom med dessa, att elever arbetade, antingen
 mästaren lagt sitt hand vid dem eller icke, fingo i händelse gå
 i gälla som mästarens egna. Mierevelt har målat åtskilliga s. k.
 Mytte- och regent- eller korporationsstycken, och i de bästa af dessa
 är han en värdig föregångare till Ravestejn i Haag och Frans Hals
 i Haarlem. Men hans flertalet arbeten äro enskilda porträtter, bland
 hvilka smutliga medlemmar af huset Nassau-Oranien.

Det ypperliga porträtt, s. här visas, finnes i galleriet i Schwerin.
 Stockholms nationalmuseum har af Mierevelts hand porträttet af en
 ung man med rödligt hår, pipkägga och uppåtriktade mustanor,
 klädd i rufvorskädd rock. Det är Konung Fredrik V af Böhmen,
 protestantismens kände, s. i slaget vid kottet berget nära Prag år 1620
 förlorade böhmiska kronan och tog sin tillflykt till Holland. I svensk
 privatego finnes enligt Olof Grauberg åtta porträtter af hans hand,
 N: 255. Den tablå, s. här visas, en familjebild, s. finnes i Braun-
 schweigs museum, är ^{af} Jan van Ravestejn, s. fiddes i Haag
 år 1575 och afled därtid 1657. Namnet Ravestejn tillhör en
 hel konstnärsfamilj. Tre med det namnet voro samtidigt medlemmar
 af ett målarsamfund i Haag. Jan v. Ravestejn räknas till grund-
 läggarna räknas bland grundläggarna af det stora nationalhol-
 ländska porträttgruppmåleriets. Ett af exemplen härpå se vi här. I
 Haag ^{Vårt} nationalmuseum har af Ravestejn ett porträtt af svenska
 kungens Jan Rutgers, en medelåldersman med små ögon och klump-
 näsa, en insidd holländare, som avbildad af Gustaf II Adolf som
^{fäst} rådebud hos generalvaktarna i Haag. Jag bör kanske tillägga,
 att darsken Karl Adrien betrödar, anser, att den vackra familjebilden,

24/3.93.

men här visas, icke är af Jan Ravestejn, utan af den flandriske
porträttmålaren Cornelis de Vos, 1. intill år 1681, då han afled,
verkade i ~~Amst~~^{Amst} ~~verpen~~, där han lefde omedd ö fjöråriga stor
förmögenhet. Ett par bilder af ~~de~~ Cornelis de Vos ^{finländskt eller spelqvart} finländska
på bordet. I vårt nationalmuseum är han förträffligt representerad af en teffla

Bredvid konstnärns familjen Ravestejn fanns i Haag en
annan riktbar ^{viden} med namnet Mytens, hvilken som vidan för-
lefde i mer än 200 år. Tre af denna familjs medlemmar äro re-
presentande i Stockholms nationalmuseum, nämligen Daniel Mytens
d. y. och Martin Mytens d. y., Denne senare föddes i Stockholm
år 1695 och var där lärjunge af sin fader ^{hans} porträttmålaren Martin
Mytens d. äldre, 1. som född i Haag, men invandrade till Sverige och
efter en längre vistelse där afled i Stockholm år 1736. Martin
Mytens ^{d. y.} lemnade emellertid Sverige redan vid 19 års ålder. Vår
fädersland ^{erbjöd} var vid den tiden, under de olyckligaste åren af Karl XII's
regering, ingen mark för konstnärns blomstring. Martin Mytens gjorde
sin lycka i utlandet, målade i Paris Ludv. XIV's och 200 Peters
porträtter, ~~och~~ afled som akademi direktör och högt firad konst-
när i Wien år 1770.

N: 261. Itada Dordrecht hade flere ~~af~~ ^{af} omedda genremålare. Den
näst ^{nu} berömda bland dessa är Godfried Schalcken, rikligt be-
kant som prunställare af små nattstycken vid ljuset eller lamp-
sten. Han föddes år 1643 och afled i Haag år 1706. En tid var
han verksam i England, där han målade för Wilhelm III, och i
Düsseldorf, där han trädde i kurfursten Johan Wilhelms tjänst.
Närmast påminner Schalcken om Gerard ^{den yngre} Soen. Schalckens
nattstycken voro ö äro mycket eftersihta. Målade han de gylas,
där prunstrider han med ett i ögonen fallande hårdt, glatte och
släckadt färdrag. Några särdeles vackra nattstycken af Schal-
cken finnas i de tyska museerna, bland hvilka "flicka, 1. kallar ett
ägg mot ljuset", "flicka, 1. blåser ut ljuset för en annan" samt
den teffla, 1. här i afbildning visad. Schalckens genrestycken,
ha ofta en humoristisk-matinsk spets.

Hollands stormtid rölte genom tre ståtled eller vid par
hundra år. Fransmännen inföll i Holland år 1672 utgör den

24/3.93.

yttre tydliga vändpunkten i det holländska stadsförbundets lif. och den nationella andens förfall följde ^{den nationella} målarkonstens åsra. Åttio-
 tjugarna af de kjäftar, som reste sig mot och besegrade den spanska
 despotismen, lemnade, då Ludvig XIV:s härskarri i ryckte i landet, fäst-
 ning efter fästning, stad efter stad, med ringa motstånd i frindens händer, för-
 lämnade skräck grip hela landet, och tusentals, s. kunnat rädda,
 men tänkte blott på egen trygghet, ropade till Hamburg eller Danmark.
 Samtidigt med den medborgliga andens förfall förför visar sig den na-
 tionella Konstans beständiga tecken till ett hastigt vinnande. Det nationella
 måleriets heroer, Frans Hals och Rembrandt, hade aflidit några år
 före den politiska katastrofen; men de hade redan sett begynnelsen till
 den konstnärliga, och, huru påfängt deras hopp varit att på de principer
 de uppkallat för sig ^{grundade} ~~grundade~~ ett varaktigt värde åt en oomvänd öarlig
 Konst. De hade med all aktning för Michel och Rafael och
 högrena manernas andre stormän likväl inte velat härma dem; nu på
 sina gamla dagar fingo de höra Poussin och Lebrons pridas om half-
 gullar, fingo de upplefa, att en Frans van Mieris ^{hursade} ~~hursade~~
 taflor uppröjdes med guld, medan deras egna stort anseende och ut-
 födda knappast hade någon märkning.

Den italiensiserade ^{eller nämner den franska} ~~italiensiserade~~ utbildningens seger öfver den nationella har
 på ^{begriper} ~~begriper~~ sig af ett monument på den samtida Konsthistoriens om-
 råde, en bok, i hvilken ^{de} föredrag blifvit tryckta, s. en af den franska
 smakens ifrigaste förkämpar, målaren Gerard de Lairesse 1768
 utaf 1600-talet höll i en Lekt af Konstnärer och Konstnärer.
 Lairesse hade fått sin utbildning i Paris. Han var en ytterligt produktiv
 målare och målkonstlärare på sinne gång. Att på en enda dag
 fullmåla en jättstor duk med kvinnofigurer, stroller och andra
 den grekiska Parnassusens gestalter var för honom ett lekverk. Sånliga
 hans bilder gällde för oöfverträffliga mästerverk. Absolut dåliga
 voro de ej heller, tack vare hans bekantkap med de store mästarnes
 teknik, och de många riktiga regler och procedurer, hvilka
 de holländska målartärlingarna fingo redan i ungdomen lära sig
 i ateliererna, men som sedan gått alldeles förlorade, när de
 icke i andra hälften af detta århundrade blifvit genom tekniska
 experimenter återupptäckta. Lairesse var afjund principiel mot holländska

24/3. 93.

dare till det nationella holländska måleriet. Han var fanatisk anhängare af formrikheten, formidealismen; medan däremot de nationelle däremot målade det formfulla liksom ^{såväl som} det formlösa, och lade vikt på det färgrika och på Klärbekyrens idealism. Lairesse menade, att endast stora ämnen vore värdiga att behandlas af honom, endast sköne människor värdiga att målas. Ett landskap, skulle enligt Lairesse ej finna annat än raka ståtliga träd - träd, som i växtrikden mest omra hrudd Apollo och Venus, hrudd Hebe och Amor äro i de mänskliga gestalternas värld, kallade skola vara, beaktligt rundade, lättare klara och stilla, luften aerobla med några sväfvande ångor. Landskapet skall prydas med riktiga förespricig - Grannar, palatser i vetenskaplig byggnadsstil med sköne antika ornament, med vitvuxna och efter hvar sin art ständ välklädda människor och väl ^{prydda} ~~prydda~~ husdjur. Allt detta blir som pesten uckerika ~~prydda~~ träd, som ha missgestaltade, brunnna stammar med springor i barken och hvilkas grenar och kvistar på orodigt i otäckligt sätt blanda sig om hvarandra i juka i alla vidvinstreck, han skall undvika ojämn mark utan vågar, kullar med skarpt brutna linier, berg som stänga utrikten, ~~med~~ karrarade vatten, luft ^{förstulena byggnader} med fånga ångor; han får på intet vis måla som Staffage i landskapet treriga och smutniga tiggare, ~~och~~ ^{och} rida och otäcka landsvägsluffare, och zigenare. Själve Michel Angelo får icke nåd för Lairesse's ögon. Michel Angelo målade ~~och~~ ^{och} ju sina manngestalter så groft roberade muskler, i stället för att ge dem lagom utbildade, eleganta muskler. De rätta förebilderna för alla målare äro Rafael och Poussin. Såsom mönstret för ett skönt landskap tilldrar Lairesse ett vidant i Ludvig XIV's stil: välansade träd, marmortrunkar i marmorbilder, belustrader i dorisk stil, ^{och} palats med runda öfverfönster, och doriska pilastrar, ett tempel med joniiska eller korintiska pelare, fontäner med vattenkastande lejon och på afstånd bondstugor s. bör vara af sten och ha tydligt utseende. Lairesse utdelar sin djupa kärlek öfver ~~Hollands~~ ^{de} holländske landskapsmålare, som locka sina elever, till fara för deras lif helu och lif, ut i vildmarkerna, till och med när det iskar och regnar, för att afbildla allt hvad naturen har bräckligt, fult, vederrändigt och kaotiskt. Rembrandt, Jakob Ruysdael, Hobbema och deras

Kasper Netscher. Plak 256. Nya Litz. 99 juni

Jan Steen. Plak 254. ~~Konstn.~~ Dyrskulpturer följden.

24/3. 93. Casat Potter Plak 243. Nya Litz. 92, Aug.

Jan v. de Cappelle Plak 247, NatM. s. 42

254

207

256

243

liker äro således i ^{inför} dessa Konstdomares knappt annat än som kallas rädliga
 personer, ungdomsfjoförare i dårhushjon. Med afseende på fram-
 ställandet af människor kan det falla mig värt att på tillräckligt
 sköna och hjälpa modeller; men härta, säger Lairesse, afhjälper
 genom gipsstatyer och ^{böcker} arbete.

Min uppgift är icke nu att kritisera dessa åsikter, d. v. s. och
 mer blepo tidsriktningens. Denna till yttrilighet gående formide-
 alism vilka till och med stämpa en himmel med regndigna skyer
 som någotting vitt i världen att måla. Den står därmed öfver till
 det befängda. Det ^{enligt} finns på Konstens område knappt en enda af
 målare uppställd och tillämpad teori, d. v. s. icke har någon saut i sig
 sina öfverdrifter. Jag behöfver icke säga, att det samma här är, att
 människans oräkneligen på grund af sin väsenberokhet skiljer
 mellan skönt och fult, och fördraget det sköna fram för det fula.
 Men Konstens rike är vidsträckt, ^{och omfattar} och omfattar alla formernas
^{variationer} från det himmeliskt fulländade till det allra ofull-
 komligaste på vår jord. Konsten behöfver framkontrasterna, ^{konsten}
 behöfver det karaktäristiska, d. v. s. icke minst när detta vuxit upp,
 och kämpat sig fram under hårda vilkor, d. v. s. tryckt sitt märke på
 dess yttre, Konsten kan genom det hjälfulla, det andligt sköna
 adla det bräckligaste mänskliga omhölje, Konsten kan som en
 god och kärleksrik moder älska äfven det fula barnet, och
 med denna kärlek vinna vår medkänsla, för detsamma, Kon-
 sten kan, som Jesus af Nazaret, gå till de små och de förtryckte,
 till de sjuka och svaga och predika inför vår hjälpska,
 värld vår plikter mot dem, och Konsten kan till sist, som
 de ^{himmelen} ~~Ära~~ himmelsljusen, öfvergjutna allt med ljusets och
 färgernas idealitet.

Det var emellertid med denna perspektivteori det nationella
 holländiska måleriet hade ett ^{långt} kämpa, och härta det efter år
 1675 dekadade under. Det dekadade under. Natteu och Kaos, som
 Lairesse bestmamt, försvunnit, och som den nya dagens Mjörna
 uppsteg Adriaen van der Werff.

Adriaen van der Werff föddes 1659. Han var således ett barn,
 då Frans Hals och Rembrandt gingo ur tiden. Han växte

24/3.93.

upp till en konstnär, om hvilken han samtid dömde, att han
 vida öfverträffade ej endast dem, ty de voro då ej särdeles mycket
 värda, utan snart sagt allt hvad ^{Europa} ~~världen~~ setts af konstnärer
 på denna vidan alperna. Han afled år 1722. Fadern var kron-
 ägare i grafskapet af Rotterdam och ville uppfötta sin son i samma yrke.
 Då gossen ^{liksom} ~~vilket~~ vilde bli målare, gaf han efter och stödde honom till
 en porträtt- och interiörmålarens atelier, men honom kallade han snart igen,
 sedan han kommit öfver Konsthöftillaren i målaren Karel van Ollan-
 ders bok, och setts där, huru regelbundet många konstnärer lepat,
 Moderna vilte göra sin Adriaen till prest; men då rocken presten själ rädde
 honom att låta men bli hvad han hade anlag till, gifvs firslörnen en
 en gång efter. De hade icke skäl att äro sig. Redan vid 17 år up-
 trädde han s. hjälftändig artist, och hans gamle lärare Eglen v. d. Meer
 köpte för nio dukater en tafla af honom, porträttet af en liten pojke. Den
 gamle v. d. Werff befallde, glad i firvärd härför, sin son att följande
 dag gå till kyrkan och leasa en del af dessa penningar till de fattige. Kort
 därefter byrde Adriaen v. d. Werff en atelier i Rotterdam. Bland taf-
 lor han där målade var en, s. Kurfursten af Pfalz fick se ö köpte. Allt syntes
 gå honom väl i händerna. Rike konstnärer beställde hos honom. 28 år
 gammal gifte han sig med en flicka af ädel familj och rika relationer.
 Beundrad af många, beundrade han själv den yngre outalade Lairene både
 som målare i Konsteoretiken och bröt fullständigt med de nationella tradi-
 tionerna. Utmärkelser följde på utmärkelser. Kurfursten af Johan Wilhelm af
 Pfalz gjorde honom till sin kopmålare med först för 4000, därefter 6000 gulden
 årlig lön, skänkte honom sitt porträtt i diamanter och adlade honom. Kurfursten
 af Sölen besökte v. d. Werffs atelier och beställde 2 målningar; men Kurfursten
 lade sig emellan, emedan han ville ha v. d. Werff för sin egen värdighet och
 honorerade honom för en enda tafla, "Diana i Kallisto", med 6000 gulden och
 skänkte honom en toalet af silfver, bestående af 38 pjäser, bland hvilka
 var stora tvättfat. När Kurfursten afled år 1716, bestod det v. d. Werff
 följt att måla åt honom han ville; beställarne voro furstar och rike konst-
 älskare, och de honorar, han erhölet voro exempelvis höga.

Ärad och ~~mycket~~ rik afled Adv. v. d. Werff år 1722. Hans taf-
 lor voro öfver allt eftersökt. Äfven engelsmännen tillfode honom. Under hela
 1700-talet utgjorde Adv. v. d. Werffs taf-
 lor de kungl. och furstl. gallerierna

24/3. 93.

projektstycken. Längst in i vårt eget århundrade varade denna smak
 för elfbens- Rubens, 20. v. d. Werff blifvit kallad. Och nu däremot!
 Nu peka Konsthistorikerna på honom nära nog 2. på en patologisk mi-
 krob, hvars verksamhet inom den holländska Konstorgani^{smen} vände
 denna oförnuiga att bevara sin hälsa och sitt lif. Han ^{var} ~~var en~~ mode-
 kaller man honom manererad, slickad, porrlinsaktig, i det utan hjälp med
 full rätt. Det är det icke en modernilare kan att värta: fint utmär-
 kelse, rikedom, upphjälte till skyarna; därefter misaktning. Värst
 är denna misaktning, när han själv icke hvilat på ett modetycke,
 utan har ögonen öppna äfven för den misaktades förtjänster. Det är gifvet,
 att v. d. Werff hade sådana. Främst den att tillfredsställa det hos människans
 outrotliga behofvet efter förmåhet. Skada blott, att denna hos honom fram-
 träder näst utan inre adol, ^{med} tillgjorda i koketta later och tyd-
 lig afrikt att slå an. Han tecknade sorgfälligt och målade fint och stik-
 ligt sina bibliska, mytologiska, arkadiska, idylliska och kusliga scener.
 Han komponerade med klarhet, hans formgivning ö vordemotiv hafva
 behag, och tekniskt utvände sig han öfver många af vårt eget århundrades
 berömda målare. Han var en konstnär för sin tid ö beständ af ödet att
 på det mest träffande sätt representera den i former ö färger. Dess smak
 var för den glatta, ^{i dansstolen} iudresserade yttre elegansen, för det nylika och nym-
 ligt skältaude. Hans taplor passa förtäffligt för rococo-budoarene,
~~der~~ med speglar i svängda ramer och guldrivade möbler, där herrar
 i parviske toalett böja sig konvererande öfver damer, som i sina
 arriugade korsetten drömma sig vara arkadiska herdiunor, som, ^{när} ~~var~~
 de fatta herdestyven, för att fullgöra sina idylliska pligter, väntas
 därtauför af bjorder af ~~it~~ lamn - idel lamn utan baggar och
 tackor - lamn med brödende halband och fjörend och parfyfverad
 ull. Karnationen är elfbens- och porrlinsmåleuets. Allt är anlagdt på
 att kittla sinuena. Tingen af 1700-talet fransmän har öfvertruffat
 Adr. v. d. Werff i affektend grace, yttre elegans och inre formhet.
 Undantagsvis har han målat genrebilder, s. v. n. att han kunde,
 utvicklat sig till något helt annat än han vordt. Konsthistorien
 lär oss emellertid eller borde lär oss att icke döma enidigt utan
^{skänkskyltynens skifta i det vändliga, och konst-}
~~lä eller förstå, att tilläta öfver tidens och formens öfver företeelserna~~
 ni äfven. Konstens värld har, ^{lör} ~~likasom~~ alldagolipeti, ^{na} plati för både

2 24/3.93.

2 24/3.93.

bländ vår tids målare än bland Rembrandts egna samtida⁴
hvar för sig och för oss med förhoppningsrika blickar
skåda det snart stundande 20de århundradets konstut-
veckling till mötes, såvida icke den vinnerligen tillbakaträngda,
men likväl ännu i breda lager befintliga rococosmaken
kommer på nytt till kraften och stryker ett bredt streck öfver
förhoppningarna.

24/3. 93.

